

til København«. Her møder vi en dansk Diplomat, der, hvad han end tidligere kan være bleven »revet med til«, nu — i Dagene efter den 23. Juli — klart saa de Farer, som truede hans Land. Og samtidig har han i dette Klagemaal rørt ved et meget ømt Punkt, den Kendsgerning, der ogsaa fremgaar af »Det nordslesvigske Spørgsmaals« Bind II, at man op til 29. Juli lod den danske Gesandt i den franske Hovedstad ganske uden Instruktioner.

Saa meget om Moltke-Hvitfeldts Deltagelse i Begivenhederne; men samtidig viser de paapegede Misforstaaelser, hvad Nøjagtighed man kan vente ved Behandlingen af Enkeltheder i de fremmede Historieværker ogsaa naar det angaar Forfatterens eget Lands Forhold. Jeg gjorde i sin Tid opmærksom paa noget lignende for Holland Rose's Vedkommende i Forbindelse med Tildragelserne 1807¹. Det er ikke gaaet de la Gorce og Lehautcourt meget bedre med Begivenhederne 1870.

2.

Estrup-Litteratur.

Af Povl Engelstoft.

Det var ikke urimeligt at vente, at Hundreedaarsdagen for J. B. S. Estrups Fødsel 16. April 1925 vilde give Anledning til en i høj Grad tiltrængt Uddybning af denne Mands Historie. Nogen dokumentarisk Fremstilling af hans Hovedgerning som Politiker eksisterede ikke, og Erik Henrichsens Essai var den eneste udførligere Portrætskildring. Man kunde af den i Øjeblikket ingenlunde hensygnende Konservatisme i Landet vente Bidrag i Hyldest og Tilslutning, man kunde maaske ogsaa haabe, at det efter Sigende righoldige Arkiv paa Skaføgaard vilde aabne sig en Smule. I hvert Fald burde dog Aviserne nu kunne bringe en Del nyt Stof i Erindringer og Analyser. Høsten blev imidlertid ikke stor. For Avisernes Vedkommende vil det være vanskeligt at nævne andet end Dr. A. Fraenkels tre Artikler i »Nationaltidende« 27. April, 13. og 14. Maj i Tilslutning til Brøndsteds nedennævnte Bog og Harald Nielsens fire lidt forsinkede Opsatser i »Jyllandsposten« 19., 21., 22. og 23. Juli. Hvor nødtørftigt selv de store københavnske Blade lader sig betjene i historisk Henseende, fik man atter her et Bevis paa. Hvad Tidsskrifterne angaar, turde der ikke være mere at pege paa end de Uddrag af Breve fra Estrups yngre Aar, som cand. mag. Povl Engelstoft offentliggjorde i »Dansk Udsyn« for April.

¹ H. T. 8. R. III. Bd. 343, 353—54.

Men ganske vist — der kom et bindstærkt Festskrift. »Højres Fond« i København overdrog Forfatteren K. G. Brøndsted at skrive et Mindeskrift om Estrup, og det kom præcist paa Dagen: *J. B. S. Estrup. Mindeskrift i Anledning af Hundreårsdagen for hans Fødsel 16. April 1925*. Bogen fremtraadte efter sin Tilblivelse som et Hyldestskrift; K. G. Brøndsteds antecedentia som Skribent gav — utvivlsomme gode Sider til Trods— ingen Løfter om historiske Evner, og han tog ved sine Bemærkninger S. 13 om Objektivitet paa Forhaand Livet af ethvert Haab om videnskabelig Nøgternhed. Forfatteren har kendt Estrup i hans senere Aar, han har fulgt Forfatningskampen fra et oprindeligt national-liberalt, siden konservativt Stade, men han er ikke egentlig Historiker, han har skrevet et Lejlighedsskrift, der ikke bygger paa længere Indleven i Emnet, og han har, efter Litteraturlisten at dømme, ingenlunde gaet til Bunds i Materialet. Alligevel er hans Bog nu den eneste større Behandling af Estrups Historie og har som saadan Krav paa en vis Interesse. Der kan være Grund til endnu at nævne et Arbejde, der kom kort før Brøndsteds, Ingvald Kieler: *Af dansk Konservatismes Historie. Førende konservative og nationale Skikkelser i Perioden 1864—1894 I*. (Tønder 1924). Udfra et absolut konservativt Synspunkt giver Forfatteren her en Række Portrætter af konservative Politikere, deriblandt ogsaa og ret udførlig Estrup. Men hermed er ogsaa alt udtømt.

Det var naturligvis ikke just Anekdoter og psykologiske Træk til Belysning af Politikeren personlig, man ventede. I denne Retning giver Brøndsteds Bog en hel Del, skrevet som den er ud fra en usminket Beundring for Manden Estrup. Dennes Personlighed synes saa lidet sammensat, at der nu næppe mangler overvættets meget i et Karakterbillede. Derimod er den politiske Linie i hans Historie stadig dunkel, ikke just dens Forudsætninger, men dens Udvikling. Der er nu paa Forhaand ikke meget at vente i denne Retning af en Forfatter, der som Brøndsted lader haant om Ordet Udvikling overhovedet og kun har Skuldertræk tilovers for Krav om Forstaaelse. Brøndsteds Estrupbillede er Heltomotivet, den stærke Mand, der vil, hvad han vil, der kæmper for det til det sidste, men forraades af sine egne og falder i et Baghold. Der er og bliver imidlertid i Estrups Historie et Problem, som ingen af hans hittidige Biografer har løst, det nemlig, hvorfor han ikke tog Konsekvensen af 66-Forfatningen og Alliancen mellem de smaa og store Bønder og gav Bonden Plads i Regeringen. En Mand som Dr. Fraenkel har Blikket aabent for, at dette var paakrævet; at det ikke skete 1865, siger han,

var en stor Dumhed, som sikkert ikke skyldtes Estrup. Men der foreligger intet Bevis for, at Estrup har søgt at hindre den. Og siden var der mange Gange Lejlighed til at gøre den god igen, uden at det skete. Indtil Estrups og Kongens Stilling til dette Spørgsmaal er klaret, mangler vi en Hovednøgle til Bedømmelsen af Estrup som Statsmand. Dr. Fraenkel bebrejder ham, at han ikke i 1866 forudsaa det økonomiske Omslag, der skulde gøre Grundbesiddelsen uegnet som konservativ Garanti. Det faar staa hen, om ikke denne Reprimande er alt for nationaløkonomisk; politisk set var det i alle Fald en Fejl af Estrup først at ville knægte en Stand og saa derefter drage den ind i Regeringen — hvad han dog vel har villet. Og hvor bliver de Statsmandsevner af, der skal give Estrup Plads i en Række Peder Oxe, Griffenfeld, Bernstorff? At man vanskeligt bliver en stor Statsmand uden en stærk Karakter, er vel givet, men man bliver dog heller ikke Statsmand paa Karakteren alene. Hvis Estrup ikke har haft andet Maal end at hemme, var hans Arbejde paa Forhaand dømt; end ikke at bevare synes Statsmandsgerning, naar der ikke sættes nye Fremtidsmaal. For Brøndsted er Hadet til Parlamentarismen, til »Udviklingen«, til alt Arbejde paa Nyskabelser blevet til en saare ufrodig og forkalket Lovprisning af Regimentet fra oven, Opdragelsen med Krabasken. Men atter her er det en Mand, ikke en Politik, han forherliger. At Enevælden var forbi, vidste Estrup meget vel, og noget Forsøg paa at genindføre den har han aldrig gjort. I saa Fald havde han unægtelig haft en Statsmandsidé af Vægt.

Paa dette som paa andre Punkter mangler Brøndsteds Bog Problemstilling og Perspektiver. Der kan nævnes Eksempler nok. De indre Forhold i Højre, Partiets langsomme Konsolidering omkring Provisoriet, derefter Opløsningen indefra i Halvfemserne — det er i sig selv Stof til en Monografi. For Brøndsted bliver det hele personlig Fejghed og Frafald; han forsøger ikke at forstaa, hvorfor Partiet, ikke mindst ved Estrups egne Fejlgreb, maatte smuldre hen for Interessernes Brydning, for de homogene Elementers Tiltrækning fra begge Sider, for den agrariske Linie i dansk Politik, der aldrig helt var slettet — for sligt har han overhovedet ingen Interesse. Smørkrigen 1887—88 affærdiger han haanlig, fordi den ingen haandgribelige Resultater fik.

Sagen er, at Forfatteren, som han selv siger, kun medtager af Tidens almindelige Historie, hvad der kan tjene hans Formaal. Derfor er Bogen, trods en ikke ringe Flid og et ikke helt ubetydeligt Arbejde med Rigsdagstidender og Aviser, kun blevet et Indlæg, ikke en virkelig Monografi. Det er ret forbavsende, at For-

fatteren ikke nævner Kriegers Dagbøger mellem de benyttede Kilder, og det maa ogsaa overraske, at han ikke fra Skaføgaard har faaet værdifuldere skriftligt Stof. Det eneste, der omtales af sligt, er nogle Optegnelser af Estrup fra Tiden efter hans Afgang, og de indeholder næppe noget egentligt Nyt. Men ligger der i Arkivet Breve f. Eks. fra Nellemann, kan de rumme afgørende Oplysninger.

Et enkelt Sted hos Brøndsted kan saaledes korrigeres ud fra et saadant Brev, — Begivenhederne 31. Marts 1877. Brøndsted ofrer en Del Plads for at vise, at Estrup ikke kan have villet foreslaa den midlertidige Finanslov forlænget. Det er imidlertid givet, at denne Fremgangsmaade var vedtaget i Statsraadet og under Indflydelse af Medlemmer af Højre opgaves efter Episoden i Folketinget. Paa flere andre Punkter vil Brøndsteds Fremstilling kunne korrigeres, hvad i og for sig ikke skal lægges ham til Last — blot man noget stærkere mærkede Historikerens Trang til kun at give Sandheden.

Brøndsteds Bog giver en Del Materiale til en Estrup-Biografi, men langt fra nok. Man vil være tilbøjelig til stadig at regne Henrichsens Essai for det mest fyldestgørende Portræt af Estrup trods dets iøjnefaldende Skævheder. Han betoner ikke skarpt nok Estrups Arbejdsvillie, der var utvivlsom og sjælden. Derimod vil man give ham Ret i, at Estrup manglede Fantasi — hvis Fantasi rummer den Gave at se Begivenhederne kaste deres Skygge foran sig og drage Lære deraf i Tide. I endnu højere Grad manglede han Samfølelse med stærke Strømninger i dansk Aandsliv, og det lader sig ikke gøre at affærdige denne Mangel med et akademisk Skuldertræk. Harald Nielsen understreger i sine ovenomtalte Artikler med Rette Grundtvigianismens fundamentale Betydning for Venstres Udvikling, fordi den bidrog til at sløre den Konservatisme, der socialt laa Bonden nærmest. Ja, men denne Bevægelse bort fra de »store Bønder« fremmedes yderligere fra den anden Side, fordi Estrup kulturelt stod Bonden saa fjernt. Hvis man vil fantasere over, hvad der kunde være kommet ud af 66-Forfatningen, kan man hæfte sig ved Høgsbros Tanker fra 60erne om en national-grundtvigsk Godsejerstand under Mænd som Carlsen. Først igennem en Konstellation af den Art havde 66-Grundloven faaet fair play. Mens det nu er vanskeligt at se andet, end at den Mand, der var dens egentlige Fader, gennem sin af Fortrin og Mangler skabte Politik gav den Dødsstødet. Endda den Tanke, den gav Udtryk for, ingenlunde var saa for-dærlig, som Samtids og Eftertids liberale har hævdet. Der vil formentlig komme en Tid, da Forsvaret for konservativ Politik

lægges om, ikke saa meget sigter paa at forherlige Estrups Benyttelse af den reviderede Grundlov som paa at forsvare selve denne. Men rigtig nok samtidig beklage, at den ikke fandt mere lempelige og vidtskuende Skjolddragere.

Mod Ingvald Kielers Bog kan man rette en Del af de samme Anker som mod Brøndstedes. Hans Brød er imidlertid mindre; han fralægger sig alt førstehaands Studium, og han erklærer det som sit Maal at skabe et tiltrængt Korrektiv til de liberale Penneføreseres ensidige Biografier. Han har med alt dette adskillig mere social og almenhistorisk Sans end Brøndsted, og der findes rigtige Iagttagelser i Bogen. Den skal fortsættes med et Bind om Tiden før 1864 og et om de sidste tredive Aar.
